

Statsminister Jens Otto Krags referat af samtale den 16. oktober 1965 med den sovjetiske ministerpræsident Aleksej Nikolajevitj Kosygin under statsministerens besøg i Sovjetunionen 7.-17. oktober 1965.

HEMMELIGT

Notat

vedrørende samtalen med ministerpræsident Kosygin lørdag den 16. oktober 1965.

Under besøget hos ministerpræsident Kosygin i hans feriehus i Pizunda, der varede fra kl. 12.00 til kl. 20.30, havde jeg lejlighed til en længere samtale med ham uden andre vidner end tolken hr. Gamov.

Samtalen fandt sted i et lille værelse ved siden af svømmebassinet, hvor vi klædte om efter badet.

For at få en indgang til en politisk samtale spurgte jeg ham om, hvor længe han havde arbejdet i partiets tjeneste. Han forklarede, at han som ganske ung havde meldt sig frivilligt til den røde hær under borgerkrigen, derfra var gået over til at arbejde i KOMSOMOL (ungkommunisternes organisation), og derfra videre til partiarbejdet. Han gav en kort beskrivelse af de forskellige poster, han har haft i sin politiske karriere. Da hans biografi er velkendt, skal jeg ikke opholde mig herved. Jeg spurgte ham, om det var rigtigt, når Khrustjov, sidst jeg besøgte Moskva, havde udtalt, at Kosygin meget nær havde mistet livet under Stalins regime. Han svarede, at det var rigtig nok. Skylden var dog ikke så meget Stalins som Berias. Beria havde en dårlig karakter, var meget intrigant og var på mange måder Stalins onde ånd. Beria havde bemærket, at Kosygin havde vundet Stalins tillid, og da det ikke passede ham, ville han gerne Kosygin til livs.

Det var Beria, der havde fået Stalin til at tro, at der i Leningrad var et forsøg i gang på at danne et nyt magtcentrum. Dette førte til, at den såkaldte Leningrad-gruppe blev arresteret. Faktisk havde Kosygin i en periode på to år ventet, at hans arrestation når som helst kunne finde sted, idet hans navn blev sat i forbindelse med Leningrad-gruppen. Han vidste ikke, hvorfor han ikke blev arresteret, men måtte formode, at Stalin havde holdt hånden over ham.

Han forklarede videre, at medens den yngre Stalin havde været en meget dygtig leder, så var den gamle Stalin fuld af en næsten sygelig mistænksomhed, der gang på gang gav sig udslag i terror over for grupper, han af den ene eller den anden grund troede var imod ham. Kosygin tilføjede, at Khrustjov aldrig havde udviklet noget tilsvarende, men at han dog i sine senere år var vanskelig og lunefuld. Hans voldsomme temperament havde flere gange givet sig udslag i for hastige beslutninger, der ikke var ordentligt forberedt. F.eks. lod han pludselig store arealer tilså med majs uden at have sikret sig, at klima og jordbund egnede sig for majsdyrkning. Når så de forventede resultater udeblev, gav det sig udslag i voldsom vrede fra Khrustjovs side.

På basis af erfaringerne fra Stalins og Khrusjovs regeringsperioder havde man truffet den beslutning, at man aldrig mere ville gøre sig afhængig af en enkelt mands vilje. Det var en meget fast beslutning, sagde Kosygin.

Under den fortsatte samtale vendte Kosygin på eget initiativ tilbage til Tysklands-problemet. Han sagde om MLF [multilaterale atomstyrker], at uanset hvilke synspunkter, der blev fremført fra vestlig side om MLF, kunne man ikke overbevise ham om, at formålet med denne ordning ikke var at give Tyskland egne atomvåben.

Han lagde vægt på, at en europæisk sikkerhedsordning skulle aftales ikke med USA, men med de vesteuropæiske lande. Vesteuropa skulle have klare garantier for sin sikkerhed, dog skulle Erhard kanøfles, så han lettere holdt sig i ro.

I sin omtale af USA gentog Kosygin alle de sædvanlige argumenter for mistillid til USA. Han forklarede, at man med henblik på nedrustning havde forsøgt alle muligheder for udtrykkelige eller stiltiende overenskomster med USA, men at amerikanerne havde brudt dem alle. I sin række af eksempler på amerikansk aggression nævnedes han ikke blot Vietnam og Den dominikanske Republik, men overraskende nok også Cuba. Han udtale som sin slutvurdering, at man nu fra sovjetisk side var forberedt på hvad som helst fra amerikansk hold.

Jeg sagde til ham, at man måtte være klar over, at denne mistillid var gensidig, og at specielt Cuba-episoden havde bekræftet og forøget den amerikanske mistillid til Sovjet. Denne mistillid var blevet skærpet af den omstændighed, at ledende sovjetiske personligheder havde benægtet eksistensen af raketter på et tidspunkt, hvor amerikanerne havde sikkerhed for, at de fandtes. Da jeg nævnte dette, smilede Kosygin og sagde, at udenrigsminister Gromyko i sin samtale med den amerikanske præsident – dengang Kennedy – vistnok ikke havde benægtet raketternes eksistens, men havde nøjedes med at sige, at han ikke vidste, om de var der. Han sagde yderligere, at han ikke kunne se, at Sovjetunionen havde nogen forpligtelse til at oplyse USA om, hvor de havde raketter, idet USA på sin side aldrig havde givet Sovjetunionen sådanne oplysninger. Han foreslog, at vi straks sendte et telegram til præsident Johnson og udbad os oplysning om raketterne i nærheden af Sortehavet. Jeg sagde, at det vist ikke var nødvendigt at bede om den oplysning, da Sovjetunionen formentlig vidste det i forvejen. Kosygin sagde, at så meget mindre betænkeligt ville det jo være for amerikanerne at give svaret.

Jeg afsluttede denne del af samtalen med at pege på dette mistillidsforhold som noget af det mest fundamentale i situationen.

Kosygin kom flere gange både under denne og under senere samtale drillende ind på en kritik af de europæiske socialdemokratier. Han sagde med et selvironisk smil, at det jo var socialdemokraterne, der var skyld i alle ulykker. I virkeligheden dækker disse lidt drilagtige udtalelser formentlig over en interesse, især for de skandinaviske socialdemokratier. Det britiske arbejderparti udtalte han sig meget negativt om og fandt, at Wilson prøvede at være mere amerikansk end amerikanerne. Dette var kommet til udtryk såvel i den britiske regerings Vietnam-politik som i AFN-politikken [AFN?]. Jeg benyttede hans udtalelse om disse ting til at kritisere det franske kommunistpartis holdning, idet de franske kommunister jo i realiteten har holdt fransk arbejderbevægelse borte fra en virkelig betydelig indflydelse på fransk regeringspolitik i mange år. Kosygin nægtede ikke dette, men nøjedes med at sige, at de franske kommunisters situation var meget kompliceret. Hans sluttede denne del af samtalen med at mene, at der dog måtte være muligheder for, at de kommunistiske og socialdemokratiske bevægelser kunne finde visse fælles synspunkter. Jeg svarede, at jeg for vort vedkommende ikke så, at der var sådanne muligheder. Jeg gav udtryk for den opfattelse, at der skulle ske meget store og afgørende ændringer i verdenssituationen, før sådanne muligheder blev realistiske.

Kosygin gav udtryk for, at hvis f.eks. de engelske arbejdere ikke fandt det ulejligheden værd at lave revolution, men hellere ville fortsætte med at lade en del af deres arbejdskraft gå til at gøre livet behageligt for kapitalisterne, ja så var det et forhold, Sovjetunionen ikke ville blande sig i. Han gav dog samtidig udtryk for, at han var helt uforstående over for, at socialdemokratierne ikke ville gennemføre arbejdernes fulde magtovertagelse i samfundet.

På et sent tidspunkt om aftenen genoptog han denne tråd, og i en afsluttende diskussion med ham, som flere overværede, og som var ret skarp, men stadig præget af hele hans rolige temperament og smilende argumentation, søgte jeg at forklare ham det synspunkt, at den samfundsordning, man har i Vesteuropa – især i Skandinavien – har fjernet sig meget langt fra det kapitalistiske system, Karl Marx analyserede. De skandinaviske samfund er præget af en blandet økonomi, der omfatter en stor offentlig sektor, en stor kooperativ sektor, og som er præget af stærke sociale sikkerhedssystemer og af beskatningssystemer og kontrolsystemer, f.eks. koncessioner, som lægger bånd på de oprindelige kapitalistiske metoder. Jeg argumenterede for, at denne udvikling ville blive fortsat i alle vesteuropæiske lande samtidig med, at også det sovjetiske system gradvis ville blive ændret måske med det resultat, at det om 25 eller 50 år ville blive vanskeligt at se en klar forskel på det vesteuropæiske system og det sovjetiske system.

Han erklærede, at han var marxist og ikke kunne acceptere denne tankegang. Det var alligevel mit indtryk, at tankegangen gjorde indtryk på ham. Man må her tage i betragtning, at Kosygin er en højt intelligent mand med en udpræget evne til at tænke nuanceret. Han fører ikke en diskussion af denne art på samme måde som Khrustjov blot for at vise sin slagfærdighed og gå ud af debatten som den vindende part. Hans ansigtsudtryk tydede heller ikke på, at han syntes, han havde vundet i diskussionen. Jeg sagde til ham, at han i sin vurdering af marxismens anvendelighed skulle tage i betragtning, at dens principper var udtænkt før elektriciteten, før jetflyveren og før atomkraften. Han svarede først, at når jeg udtrykte mig sådan, måtte det være

mine egne tankers forældethed, jeg talte om, men han fortsatte umiddelbart med at erklære, at marxismen selvfølgelig hele tiden måtte revideres.

I den samtale, jeg havde med Kosygin alene, tog jeg spørgsmålet om Kina op og spurgte, om det havde været hans opfattelse, at forholdet til Kina ville blive forbedret ved Khrustjovs afgang. Hertil svarede han klart nej. Vor uenighed med Kina er af så fundamental karakter, at personspørgsmål ikke kan influere på den. Han mente, at man i Vesten ikke vurderede uenigheden mellem Sovjetunionen og Kina rigtigt. Gennem den kinesiske kommunisme taler Asien. Det må vi aldrig glemme. Det var mit indtryk, at han hermed tænkte på flere ting, men også på Vietnam-konflikten, og måske ville udtrykke en tanke i retning af, at Vestens og især USA's Vietnam-politik driver hele Asien i armene på Kina.

Samtalen fortsatte i løbet af eftermiddagen i nærværelse af Mikojan og den sovjetiske ambassadør i København, Levytjkin. Jeg spurgte Kosygin, om han kunne tænke sig at deltage i en af FN's generalforsamlinger. Han svarede først undvigende, at det kunne han kun tænke sig, hvis der forelå en akut situation, der gjorde det nødvendigt. Men efter at have grundet lidt fortsatte han med at sige, at De forenede Nationer efter hans opfattelse var ved at miste sin betydning på grund af den ligegyldighed, hvormed regeringerne behandler organisationen. Han understregede, at denne kritik omfattede alle regeringer, også hans egen. Vi overlader arbejdet til udenrigsministrene. Udenrigsministrene lader det gå videre til ambassadørerne, og de overlader det igen til deres stedfortrædere. Det hele er ved at kvæles i bureaukrati. Jeg spurgte, om han havde tanker om en anden fremgangsmåde. Det besvarede han bekræftende. Man burde efter hans opfattelse indlede hver session med et møde, hvori et stort antal regeringschefer deltog, og hvor man samlede debatten om et enkelt punkt, f.eks. nedrustning, og søgte at nå konstruktive resultater. Et sådant møde skulle efter hans opfattelse have en forberedelsestid før sessionens påbegyndelse på ca. 4 måneder.

Samtalen gled nu, især på grund af Mikojans tilstedeværelse, ind på fortiden. Jeg spurgte, om de militære udrensninger i trediverne havde svækket krigsindsatsen. Det bekræftede de, at den i høj grad havde. Jeg spurgte, om der var nogen reel baggrund for beskyldningerne over for de ledende sovjetofficerer om samarbejde med tyskerne. Mikojan sagde, at der ingen som helst baggrund var for beskyldningerne. Det var opdigtede beskyldninger, som man [Hitler] gennem tjekkoslovakiske regeringsmedlemmer havde givet Stalin i hænde, og som Stalin havde fæstet lid til. Man havde efter krigen gennemgået de tyske arkiver og derved fundet frem til sandheden.

Mikojan og Kosygin fortalte forskellige træk fra krigens tid, bl.a. om de frygtelige forhold på Moskva-fronten i den første krigsvinter. De udtalte samstemmende, at slaget om Moskva var krigens mest afgørende. Ingen af dem gentog de stærkt kritiske vurderinger af Stalins holdning under krigen, som Khrustjov havde lagt for dagen.

Vi kom til at drøfte den kommunistiske magtovertagelse i Tjekkoslaviet i 1948. Jeg spurgte, om de var klar over, at magtskiftet i Tjekkoslaviet måske var det største taktiske fejlgreb, kommunisterne havde foretaget efter krigen. De argumenterede imod den tanke, at de havde handlet forkert, og søgte bl.a. at hævde, at de slet ingen indflydelse havde haft på begivenhederne i Tjekkoslaviet, men da jeg spurgte Kosygin, om denne vurdering aldrig var faldet dem ind, bekræftede han stilfærdigt, at det var den.

På et sent tidspunkt om aftenen rejste Kosygin spørgsmål om, hvorfor vi overhovedet drev atomforsøg i Danmark. Jeg forklarede ham formålet med research-virksomheden både med henblik på kraftproduktion og med henblik på undersøgelser af betydning for landbrug og industri. Han sagde spøgende, men dog næppe tilfældigt, at hvis vi ville købe et færdigt atomkraftværk, ville Sovjetunionen levere det. De kunne levere det for halvdelen af den pris, amerikanerne ville forlange, og de ville tage betaling i landbrugsprodukter. Jeg sagde ligeledes spøgende, at det lød fordelagtigt.

København, den 19. oktober 1965